

TÜRKİYE’NİN BALKAN ÜLKELERİNE YAKINLAŞMA ÇALIŞMALARI: BALKAN PAKTI

Esra S. DEĞERLİ
Dumlupınar Üniversitesi

Özet

1933 yılında Almanya’da Nazi Partisi’nin iktidara gelmesi, İtalya’nın Akdeniz’de ve Balkanlar’da genişleme çabası ve Avrupa devletlerinin silahlanma yarışına girmesi dünya barışını tehdit etmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye’nin bölgesel güvenliğini sağlama arayışına girmesinde etkili olmuş, Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifleriyle Türkiye bütün Balkan devletleri ile dostluk ilişkileri kurmak için azami çaba harcamıştır. Bu bağlamda Türkiye önce Yunanistan ile Lozan’dan kalan sorunlarını çözmüş ve 14 Eylül 1933 tarihinde Ankara’da Yunanistan ile bir dostluk anlaşması imzalamıştır. Balkanlar’da işbirliğine büyük önem veren Türkiye, 17 Ekim 1933 tarihinde Romanya, 27 Kasım 1933 tarihinde de Yugoslavya ile Dostluk, Saldırmazlık, Yargısal Çözüm, Hakem ve Uzlaştırma Antlaşması imzalamıştır. Daha sonra da Türkiye Yunanistan’ın öncülüğü ve Yugoslavya, Romanya’nın katılımı ile 9 Şubat 1934’te Atina’da Balkan Pakti imzalanmıştır. Her ne kadar pakt 1934–1941 yılları arasında varlığını sürdürmüş ise de bu pakt ile İtalyan tehlikesine karşı bölgesel bir savunma oluşturulmasının sağlanamaması Atatürk’ün beklentilerini tam olarak gerçekleşmesini sağlayamamıştır. Buna rağmen Türkiye pakta sadık kalarak dünya barışının korunmasında önemli rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Balkan Pakti, Balkan Konferansları.

TURKEY'S EFFORTS TO IMPROVE RELATIONS WITH BALKAN COUNTRIES: BALKAN PACT

Esra S. DEĞERLİ
Dumlupınar University

Abstract

As well as Italy's expansionist efforts in Mediterranean and Balkans and Nazi's coming into power in Germany in 1933, the armament race of the European countries began to threaten the world peace. Inevitably, these events led Turkey to search for *territorial security*. Thus, with the directives of Mustafa Kemal Atatürk, Turkey made attempts to establish close ties with the all Balkan countries. In this context, Turkey initially solved the problems with Greece remained from Lausanne and then signed the treaty of friendship with Greece on September 14th, 1933 in Ankara. Turkey, giving much importance to the collaboration in Balkans, also concluded agreements of cooperation with Romania on October 17th, 1933 and with Yugoslavia on November 27th, 1933 within the fields of Friendship, Nonaggression, Judgmental Solutions, Arbitration and Conciliation. Furthermore, with the pioneering steps of Turkey and Greece and the participation of Yugoslavia and Romania, Balkan Pact was signed on February 9th, 1934 in Athens. Although Balkan Pact, surviving between 1934 and 1941, never realized the territorial defence precisely, Turkey took an important role in maintaining the world peace by remaining true to the pact.

Key Words: Mustafa Kemal Atatürk, Turkey, Greece, Balkan Pact, The Balkan Conferences

1. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında önce 32 devlet temsilcisinin katılımıyla 18 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı düzenlenmiş, bu konferans sonrasında da 28 Haziran 1919'da Almanya'ya Versailles, 19 Eylül 1919'da Avusturya'ya Saint-Germain, 27 Kasım 1919'da Bulgaristan'a Neuilly, 4 Haziran 1920'de Macaristan'a Trianon ve 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti'ne Sevr Antlaşmaları imzalatılmıştır. Diğer uluslardan farklı olarak, Türk milleti Sevr Antlaşması'nı kabul etmemiş ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde verilen Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması sonucu, galip devletlerle eşit şartlar altında 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalanmış, 29 Ekim 1923 tarihinde de Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Balkanlar'da bu antlaşmalar neticesinde Birinci Dünya Savaşı'ndan en kârlı çıkan devlet, Romanya olmuştur. Avusturya-Macaristan'dan Transilvanya'yı, Rusya'dan Baserabya'yı ve Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı alarak Balkanlar'ın en büyük devleti haline gelmiştir. Bulgaristan ise, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Gümilcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a ve Makedonya'daki topraklarını da Yugoslavya'ya kaptırmış ve Ege Denizi'ne çıkışı olmayan küçük bir devlet haline gelmiştir. 1913'te bağımsızlığını kazanan Arnavutluk ise, zayıf ve küçük bir devlet olarak kalmıştır(Soysal, 1985, 128-129; Sarıay, 1987, 232).

Öte yandan Osmanlı, Avusturya-Macaristan, Alman İmparatorlukları ve Rus Çarlığı parçalanmış ve aynı topraklar üzerinde ulus-devletler kurulmuştur. Bu dört imparatorluğun tarihsel misyonlarının sona ermesi, özellikle Avrupa kıtasında ciddi bir boşluk meydana getirmiş, bunun sonucu olarak da kuvvetler dengesi bozulmuştur. Sadece harita üzerinde bir düzen yaratan, gerçekte ise altüst olmuş dengeleri tamamen bozan bu anlaşmalar zinciri, devletlerarasındaki anlaşmazlıkları körüklemiştir. Balkan Yarımadası'nda öyle bir siyasi coğrafya oluşturulmuştur ki, bölgedeki hemen hemen tüm devletler komşu devletlerin toprakları üzerinde hak iddia edebilecek bir duruma gelmiştir. Barış antlaşmaları ile çizilen sınırlar, bölgede sağlıklı bir barış yaşanmasına olanak vermeyecek kadar çok sorun yaratmıştır. Bu durum ise hem uluslararası hem de Avrupa ve Balkan devletleri arasında huzursuzluğa ve istikrarsızlığa yol açmıştır. Bu anlaşmalarla kurulan statüko Milletler Cemiyeti sisteminin yanı sıra, 16 Ekim 1925 Locarno Antlaşmaları ve 1928 Briand-Kellon Paketi ile ancak 1930'lara kadar korunabilmiştir(Uçarol, 1985, 422-427).

1929 yılında tüm kapitalist dünyayı sarsan büyük ekonomik bunalımın da etkisiyle devletler; yeni tesis edilen uluslararası düzenin her ne pahasına olursa olsun devamını savunan galipler “anti-revizyonistler” ve kendilerine dikte edilen ağır şartlara tepkili mağluplar “revizyonistler” olmak üzere iki gruba ayrılmaya başlamıştır. 1930’lu yıllara gelindiğinde de Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan uluslararası düzenden hoşnut olmayan revizyonist devletler statükoyu değiştirmeye yönelik eylemlerini yoğunlaştırmışlardır. Özellikle, Almanya ve İtalya, hem Birinci Dünya Savaşı ertesinde kurulan düzene karşı hoşnutsuzlukları alabildiğine kullanmışlar, hem de ülkelerinde yeşeren milliyetçiliği yayılcılığa yöneltmişlerdir. Bu dönemde Birinci Dünya Savaşı’nın galipleri arasında yer alan İtalya dahi diğer İtilaf devletlerinin savaş sırasında kendisine Anadolu’dan istediği ölçüde toprak vermemiş olmasından dolayı büyük bir kızgınlık içerisindeydi (Soysal, 1985,126). Bu kızgınlık, ülkenin içinde bulunduğu ağır ekonomik şartlar ve işçi hareketlerinin yarattığı toplumsal kaosun büyümesiyle birleşince, 30 Ekim 1922’de Benito Mussolini’yi iktidara taşımıştır. 1943 yılına kadar İtalya’da iktidarda kalacak olan Mussolini, bir taraftan diktacı bir sistemle ülkeye egemen olurken, diğer taraftan da dış politikada yayılcı bir yol izlemeye başlamıştır(Daver,1969,128–136). 1923 yılında İtalyan parlamentosunda yaptığı bir konuşmasında Adriyatik Denizi’nin İtalya’ya yetmeyeceğini söyleyen Mussolini, “*Mare Nostrum*”(Bizim Deniz) ve “*Roma İmparatorluğu’nun yeniden kuruluşu*” sloganlarıyla İtalyan kamuoyunu arkasından sürüklemiştir(Cassels, 1970, 99-100).

Faşist İtalya’nın Doğu Akdeniz’deki yayılma emellerinin Balkanlar’da ilk hedefleri Yugoslavya, Yunanistan ve Arnavutluk olmuştur. 1920 yılından İtalya ve Yugoslavya’nın “*Serbest Şehir*” statüsü tanıdıkları Fiume şehrinin 1924 yılında Mussolini tarafından ele geçirilmesi ve Yugoslavya’ya sadece Baroş Limanı’nın bırakılması ile, Yugoslavya sınır değişikliği konusunda ödün vermek zorunda bırakılmıştır (Stravrianos, 1963, 576; Cassels, 1970, 80–85).

İtalya’nın Korfu Adası’nı işgalinden sonra, Yunanistan da giderek Doğu Akdeniz’de nüfuz alanını genişleten bu devletten rahatsız olmaya başlamıştır. Bu arada Arnavutluk’un başına 1925’de diktatör Ahmet Zogo’nun geçmesi ve iktidarda kalabilmek için sırtını İtalya’ya dayaması da Yunanistan’ın kaygılarını büsbütün artırmıştır. İtalya’nın Arnavutluk üzerindeki ekonomik ve siyasal alanda kurduğu hegemonyası, iki ülke arasında 27 Kasım 1926’da imzalanan Dostluk ve Güvenlik Paktı ile tescillenmiştir(Soysal, 1985, 129; Cassels,1970, 330–336). 1927’de iki ülke arasında imzalanan başka bir Güvenlik ve Askeri İşbirliği Paktı ile de bu durum pekiştirilmiştir(Castellan, 1980, 26–35). Yugoslavya bu

pakta tepkisini, yine aynı yıl Fransa ile Dostluk ve İttifak Antlaşması imzalayarak göstermiştir. İtalya'nın Arnavutluk vasıtasıyla Balkanlar'a el atmış olması, Yugoslavya ve Yunanistan kadar, Oniki Ada'daki İtalyan varlığından dolayı Türkiye'yi de tedirgin etmiştir(PRO, FO 371/22346).

Buna karşın, İtalya'nın yayılmacı politikasından Balkanlarda rahatsız olmayan tek devlet Bulgaristan'dır. İtalya da menfaatleri gereği Bulgaristan'a arka çıkmıştır. Bu bağlamda, 1929'da General Italo Balbo komutasındaki bir İtalyan hava ve deniz filosu Bulgaristan'ı ziyaret ederek, bu ülkenin Yugoslavya Makedonyası üzerindeki taleplerini yoğunlaştırmasına cesaret vermiştir. Ayrıca İtalya, Bulgaristan'daki Makedonya örgütüne de yardım etmiştir. Buna karşılık Bulgaristan da İtalya gemilerine Varna'da serbest liman hizmetleri sağlamıştır(Stravrianos, 1963, 735).

Diğer taraftan Versailles'in getirdiği yükümlülükler nedeniyle ekonomik, siyasal ve toplumsal zorluklar içerisinde olan Almanya'da "Versailles zincirlerini kırma" parolası ile yola çıkan Hitler, 1933 yılında Başbakan ve ertesi yıl "Führer" olunca, Mussolini gibi yayılmacı bir siyaset izlemeye başlamıştır. Nitekim 1932 Şubatı'ndan beri Cenevre'de çalışmalarını sürdüren Silahsızlanma Konferansı çıkmaza girince, Hitler bundan Almanya için olumlu bir sonuç alınamayacağını ileri sürerek, 14 Eylül 1933'de hem bu konferanstan hem de Milletler Cemiyeti'nden çekilmiştir. Almanya artık Versailles Antlaşması'nın yasağına rağmen silahlanmaya başlamış, Versailles sistemini yok etmeyi amaç edinmiştir (Soysal, 1985,127).

Almanya'nın başını çektiği revizyonist grup içerisinde Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan yer alırken, bunlara karşı Fransa'nın önderliğinde Polonya, Çekoslovakya, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan anti-revizyonist bloğu meydana getirmiştir(Soysal, 1985,126). Balkanlar'da, Bulgaristan dışındaki devletler anti-revizyonistken, Arnavutluk İtalyan nüfuz alanı içine girerek bağımsız bir dış politika izleyememiştir. Ayrıca Türkiye dışında bütün Balkan ülkeleri, 1930'lu yılların başlarında veya yarısından itibaren demokratik veya meşruti monarşi düzeninden sapmış ve diktatörlüğe yönelmiştir. Bunda da Nasyonal Sosyalist Almanya ile Faşist İtalya'nın etkisi olmuştur. Balkan ülkeleri, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ister revizyonist ister statükocu olsunlar, tek başlarına ayakta duramamış ve Avrupa'ya dayalı ittifak sistemlerine yönelmişlerdir. Konumları veya izledikleri dış politika gereği, rakip olarak algıladıkları devletlere karşı savunma mekanizmaları geliştirmişlerdir. Avrupa'da İtalyan-Fransız rekabeti sonucunda da, bu iki

büyük devlet Balkanlar'a dönük yayılcı veya korumacı siyasetler geliştirerek kendilerine bu bölgede dayanak aramışlardır.

Bütün bunlara ek olarak, Balkan devletlerinin hızlı nüfus artışı, kişi başına düşen milli gelirin az olması, gelir dağılımındaki bozukluk nedenleriyle de dış desteğe gereksinim duymaları global güçlerin bölgeye sık sık müdahale etmesine zemin hazırlamıştır. Bu devletlerarasında eşit bir güç dağılımının bulunduğunu söylemek olanaksız olduğu için, bölgede zayıf devlet veya ittifakların süper devletler tarafından dengelenmesine çalışılmıştır. Bölge ülkeleri arasındaki etnik, dinsel ve kültürel farklılıklara tarihsel düşmanlıklar da eklenince, hem Balkan uluslarına hükmetmeye çalışan büyük güçler içinde, hem de Balkan ulusları arasında meydana gelen çatışmalar, her geçen gün daha da şiddetlenmiştir. Avrupa'daki gelişmeler ve Balkanların bu durumu, Türkiye'yi dışarıda barış ve istikrar aramaya ve bölgede dayanışmacı bir siyaset izlemeye yöneltmiştir.

Bu siyaseti gereği Türkiye, Balkan ülkeleriyle dostluk ve işbirliği antlaşmaları gerçekleştirmiştir. İlk dostluk antlaşmasını Türkiye, Arnavutluk'la imzalamıştır. 15 Aralık 1923 tarihinde Ankara'da imzalanan Dostluk Antlaşması 23 Haziran 1925'te yürürlüğe girmiş, karşılıklı elçiler de 1925-1926 yıllarında güven mektuplarını sunmuşlardır(Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 6, s. 203-218). Bulgaristan ile de Ankara'da 18 Ekim 1925 tarihinde bir Dostluk Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşma da 17 Ağustos 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yugoslavya ile de 28 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da bir Dostluk Antlaşması imzalanmış, bu dostluk antlaşması da 16 Şubat 1926 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma sonrasında 1926 yılında her iki ülke elçileri karşılıklı olarak güven mektuplarını sunmuşlardır(Soysal, 1989, 248). Osmanlı Devleti ile Romanya arasındaki siyasi ilişkiler, Birinci Dünya Savaşı içinde 30 Ağustos 1916 tarihinde kesilmiştir. Lozan Antlaşması'ndan sonra, iki ülke elçileri Nisan 1924 tarihinde karşılıklı güven mektuplarını sunmalarına rağmen, Türkiye-Romanya arasında dostluk antlaşması daha sonra imzalanacaktır(Soysal, 1989, 82). 1929'da Oturma, Ticaret ve Deniz Ulaşımı ile ilgili bir sözleşme ve 1930 yılında da Mezarlıkların Korunmasına ilişkin bir antlaşmanın ardından, Türkiye-Romanya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması 17 Ekim 1933 tarihinde imzalanmıştır (Düstur, Üçüncü Tertip, Cilt 15,189).

Ayrıca Türkiye, barışı ve dostluğu sağlamaya yönelik dış siyasetinde diğer Balkan ülkeleriyle olduğu gibi Yunanistan ile olan ilişkilerine de büyük önem vermiştir. Bilindiği gibi Yunanistan dış politikasının ana hedefi, "Büyük Fikir" "Büyük Mefkure" olarak bilinen "*Megali İdea*"yı(Kitsikis, 1974, 21) gerçekleştirebilmek için İtilaf devletlerinin

onayı ile 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'den başlayarak Batı Anadolu'yu ve Trakya'yı işgal etmişlerdir(Kurat, 1973, 842-853). Ancak Yunanistan'ın Anadolu üzerindeki istek ve emelleri, Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde Türk Milleti'nin verdiği Kurtuluş Savaşı sonucunda engellenmiştir. İki ülke arasındaki savaş, 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile sona ermiştir(Bilge, 2000, 108-109).

Ancak iki ülke arasındaki sınırlar, azınlıklar, Fener Rum Patrikhanesi, nüfus mübadelesi gibi sorunlar Lozan'a taşınmış ve 30 Ocak 1923'te iki ülke arasında "*Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*" imzalanmıştır(Sarınay, 2000, 670;Gürün, 1984, 25). İmzalanan protokole rağmen Türk-Yunan gerginliği, her ne kadar savaşa dönüşmemiş ise de, 1930 yılına kadar sıcaklığını korumuştur.

Avrupa ve Balkanların siyasal konjonktüründe meydana gelen değişimler iki ülkenin dostluk ilişkileri içerisine girmesini hızlandırmıştır. 1928 yılından itibaren İtalya da Türkiye ve Yunanistan'ı kendi güdümünde oluşacak bir Doğu Akdeniz bloğunda birleştirmek için çaba harcamaya başlamış, hatta iki ülke arasındaki ilk diplomatik temaslar İtalya'nın bir nevi arabuluculuğu ile gerçekleşmiştir(PRO, FO 286/1017; Akşin, 1991, 253). Ancak İtalya'nın Doğu Akdeniz'de hiç de dostane niyetler beslemediğinin farkında olan sağduyu sahibi Türk ve Yunan liderleri aralarındaki anlaşmazlıklara kendilerinden beklenmeyen bir çabuklukla son vermişlerdir.

10 Haziran 1930'da Ankara Sözleşmesi ile iki ülke arasındaki siyasal, ekonomik ve hukuksal sorunlar çözülmüş ve yakınlaşma sürecine girilmiştir(Düster, Üçüncü Tertip, C. 7,1376; PRO, FO 286/928). Bu yakınlaşmanın bir göstergesi olarak, 27-31 Ekim 1930 tarihleri arasında Venizelos Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Daha sonra da Şubat 1931'de Türkiye ile Yunanistan arasında ikili bir anlaşma yapılmıştır(Alexandris, 1983, 180).

2. BALKAN KONFERANSLARI

2.1. Birinci Balkan Konferansı

1925 yılında Yunanistan, Selanik'te durumunu Sırbistan'a karşı güçlendirerek Balkanlarda değişmez dengenin devamını ve Balkan ülkeleri arasında genel bir barış sağlanması amacıyla Balkan birliği kurulması önerisini İngiltere'ye sunmuştur. İngiliz Dışişleri Bakanlığı ise, Yunan hükümetinin sınırları için ek bölgesel garantiler edinmek ve eğer

bir saldırıya uğrarsa da dış destek sağlamak için Balkan birliğini savunduğunu düşünmektedir(PRO, FO 286/917). Diğer taraftan da İngiltere, Romanya Küçük Antant ile Sırbistan'ı bağlamış durumda olduğu için Sırbistan'ın Selanik'e saldırabileceğini, Arnavutluk'un İtalya'nın etkisi altında olduğu için sözünü bile etmeye gerek olmadığını, Bulgaristan'ın ise muhtemelen silahsızlandırmasını hiçbir şey yapmamasının bir bahanesi gibi göstererek Dedeağaç'ı elde etmeye çalışacağı kanaatindedir. Ayrıca Yunanistan'ın böyle bir birlik kurulursa diğer imzacı Balkan devletlerine yardım edeceğinden de şüphe duymaktadır. Bunun yegâne sebebi ise, Yunanistan'ı etki altında tutmaya yönelik başarılı olarak sürdürülen İtalyan politikasıdır. İtalya'nın Türk-Yunan Uzlaşma ve Saldırmazlık Paktı'nın imzalanması konusunda da ısrarcı davranması ve Yunanistan'ın alenen İtalya'dan çekinmesinin İngiltere'yi bir hayli tedirgin ettiği görülmektedir(PRO, FO 286/1051).

Bununla birlikte İngiltere, revizyonist devletlerin Balkanlar'daki faaliyetlerinin önüne geçebilmek için bu birliğin kurulmasından yana tavır almıştır. Dolayısıyla birlik esaslarının ne olacağı gündeme gelmiştir. İngiltere'ye göre, Locarno Paktı'nda olduğu gibi Balkan güçleri hiçbir şekilde birbirlerine karşı savaşmayacaklarını ve eğer bir Balkan ülkesi saldırıya uğrarsa diğer Balkan ülkelerini ona yardım etmeyi kabul etmelidir(PRO, FO 286/917). Bu esasların Birinci Balkan Konferansı'nda Balkan devletlerince aynen kabul edilmiş olması, İngiltere'nin Balkan Paktı kurulması çalışmalarında etkin rol oynadığını göstermektedir.

Nitekim İngiltere'nin onayını aldıktan sonra 6-10 Ekim 1929 tarihinde Atina'da düzenlenen 27. *Evrensel Barış Kongresi*'nde, Yunan devlet adamlarından Aleksandr Papanastasiu'nun Balkan devletleri arasında ortak sorunları ve çıkarları ele alacak bir Balkan Birliği Enstitüsü'nün kurulması önerisi üzerine, Balkan birliğinin kurulmasına yönelik olarak bir konferansın toplanması kararlaştırılmıştır(Gönlübol-Sar, 1990, 96). Bu karar doğrultusunda ilk Balkan Konferansı Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan yarı resmi temsilcilerinin katılımıyla, 5 Ekim 1930'da Atina'da toplanmıştır (Kitsikis, 1969, 120-123).

Siyasi konuların ele alınmasından kaçınıldığı halde, konferansın ilk gününden itibaren Balkan ülkeleri arasında bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle Bulgaristan'ın azınlık sorununun tartışılması için ısrarcı olması Yugoslavya ile arasında gerginlik yaratmıştır. Bu gerginlik, Makedonya'nın Yugoslavya'ya ait olan kısmında yaşayan halkın Bulgar olduğunu ve iki ülke arasında azınlık sorunu olduğunu ileri süren Bulgarlara karşılık, Yugoslavya'nın ülkesinde yaşayan tüm halkın önce

Sırp sonra Yugoslav olduğu konusunda ısrar etmesinden kaynaklanıyordu.

Diğer taraftan Yugoslav temsilci konferansta “Balkanlar, Balkanlılarıdır, Balkanlar dış tesirlerden kurtulmalıdır”(PRO, FO 286/1017) diyerek, İtalya ile ilişkileri nedeniyle Arnavutluk’u eleştirirken, Arnavutluk Bulgaristan ile birlikte hareket ederek azınlık problemini ortaya atmıştır. Kendisini bir Balkan devletinden ziyade Balkanlar’da menfaatleri olan bir devlet olarak gören Romanya ise, Türkiye ve Yunanistan gibi statükonun korunması beklentisi içerisindedir ve konferansta olumlu bir tavır takınmıştır(Ayın Tarihi, Sayı: 79-81, Birinci Teşrin-Birinci Kanun 1930, 6773-6774). Yunanistan, Balkan birliği ile İtalyan tehlikesinden kurtulmak ve Ege denizi kuzeyindeki sınırlarını güvence altına almak, Selanik’te durumunu Sırbistan’a karşı güçlendirerek Balkanlarda değişmez dengenin devamını istediğinden, Balkan devletlerinin uzlaşmasını sağlamak için büyük çaba harcamıştır(Hakimiyet-i Milliye, 19 Ekim 1930).

Yunanistan bu uğurda, Batı Trakya’daki topraklarından Bulgaristan’a Ege Denizi’ne bir çıkış sağlamayı ve Bulgaristan’ın liman kurmak için yeterli gücü olmaması durumunda da Selanik limanında serbest bölge verme teklifinde dahi bulunmuştur(Cumhuriyet, 19 Ekim 1930). Türkiye de konferansta “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesiyle hareket etmiş ve Yunanistan ile işbirliği yaparak Balkan milletlerinin arasında işbirliği oluşturulabilmesi için azami çaba harcamıştır(Ayın Tarihi, Sayı: 79-81, Birinci Teşrin-Birinci Kanun 1930, 6761-6763).

Birinci Balkan Konferansı’nda, Türkiye ve Yunanistan’ın üstün çabaları sonucunda Balkan devletleri arasında her yıl Dışişleri Bakanları düzeyinde bir toplantı yapılması, bir Balkan Paktı hazırlanması (Bu Pakt içinde savaşın yasaklanması, uyuşmazlıkların barış yoluyla çözülmesi ve bir saldırı halinde karşılıklı yardımlarda bulunulması hakkında hükümler bulunacaktı) ve amacı Balkan ülkeleri arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda yakınlaşmayı sağlayarak Balkan birliğinin kurulmasını kolaylaştıracak olan daimi bir teşkilat kurulması kararları alınmıştır(Ayın Tarihi, Sayı: 79-81, Birinci Teşrin-Birinci Kanun 1930, 6761-6763).

Birinci Balkan Konferansı ile Balkan milletleri dış müdahaleler olmaksızın, kendi aralarında meseleleri çözebilmeyi amaçlamışsa da büyük devletlerin konferansa etkisi düşünüldüğünde bunun mümkün olmadığını söylemek mümkündür. Ancak konferansta, Balkan devletleri arasında öğrenci değişimi yapılmasına(Cumhuriyet, 8 Ekim 1930), bir Balkan

Enstitüsü oluşturulmasına(Cumhuriyet, 9 Ekim 1930) ve bir Balkan Matbuat Servisi'nin kurulmasına(Cumhuriyet, 11 Ekim 1930) karar verilmiş olması, işbirliği kurulması konusunda bir nebze de olsa başarı sağlandığını göstermektedir.

Birinci Balkan Konferansı ve bu konferansta alınan kararlar, statükonun korunması gerektiğini savunan hatta Balkanlar'daki statükonun koruyuculuğunu üstlenmiş olan Fransa ve İngiltere tarafından memnuniyetle takip edilmiştir. Ancak Balkanlarda yayılmacı bir siyaset izleyen İtalya'da ve Balkanlar'da emelleri olan Rusya'da bu konferans memnuniyetsizlik yaratmıştır. Balkanlarda'ki nüfuzunu güçlendirmek amacıyla İtalyan Kralı'nın kızı ile Bulgar Kralı Boris arasında gerçekleştirilen siyasi evliliğin bu dönemde açıklanmış olması, bu durumun bir göstergesidir(Cumhuriyet, 12 Ekim 1930).

2.2. İkinci Balkan Konferansı

Birinci Balkan Konferansı'nda alınan kararlar gereğince İkinci Balkan Konferansı 20–26 Ekim 1931'de İstanbul'da toplanmıştır(Hakimiyet-i Milliye, 20 Ekim 1931). Bu konferans toplandığı sırada Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların halledilmiş olması Balkan birliğinin gerçekleşmesi için birlikte hareket etmelerine olanak sağlamıştır. Balkanlar'da statükonun devamını isteyen iki ülke, bu hareketin öncüleri olmuşlardır (Gönlübol-Sar, 1990, 97).

Türkiye'nin Yugoslavya ve Yunanistan ile iyi ilişkiler içerisinde bulunması, Doğu Trakya ve Edirne üzerinde emeli olan Bulgaristan'ı rahatsız etmiştir(BCA Arş. 030-10-239-617-6; Aynı Arşiv, 030-10-240-618-6; Aynı arşiv, 030. 10. 240 618-8). Bu yüzden Bulgaristan konferansa katılmakta pek istekli olmamıştır. Ancak Bulgarları Balkan birliği içerisinde görmeyi arzulayan Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın ilgisiyle bu toplantıya Bulgarlar özel olarak davet edilmiş, Bulgar temsilcilerinin konferansa katılımı sağlanmıştır(Vakit, 28 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1931).

Birinci Balkan Konferansı'nda Balkan milletleri arasında işbirliği sağlanması ve teşkilatlanmaya gidilmesi konusunda fikir birliği sağlanmıştı. İkinci Balkan Konferansı'nda da, statükocu ve revizyonist Balkan devletleri arasındaki yakınlaşmayı sağlamak için ekonomik, teknik ve kültürel alanlara ağırlık verilmiştir. Ayrıca Balkan devletleri arasındaki azınlık sorunları ve uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi, bu sayede adı geçen devletlerarasında saldırmazlık ve dostluk esaslarına dayalı bir Balkan Birliği Projesi hazırlaması amacı

güdülmüştür(Cumhuriyet, 17 Ekim 1931). Ancak bu amaçlar, görüşmelerin tartışmalı geçmesine sebep olmuştur. Çünkü Balkan milletleri arasında en önemli sorun azınlık meselesidir. Türkiye ve Yunanistan dışında başta Bulgaristan olmak üzere konferansa katılan diğer devletlerin azınlık konusunda özel bir hassasiyeti bulunmaktaydı.

Konferans esnasında, Arnavutluk ile Bulgaristan ilk konferansta olduğu gibi yine birlikte hareket etmişlerdir. Arnavut ve Bulgar temsilcileri, Yugoslavya'da vatandaşlarının azınlık sorunları yaşadıklarını iddia etmiş, Yugoslav delegeleri ise her iki ülkenin iddialarını ülkelerinde azınlık bulunmadığını söyleyerek reddetmişlerdir(Cumhuriyet, 23 Ekim 1931). Aralarındaki anlaşmazlıkların çözülememesi karşısında Türkiye, Balkan devletlerini birleştirici ve uzlaştırıcı bir siyaset izlemeye özen göstermiştir. Türkiye'nin bu yöndeki çabası devlet adamlarınca da dile getirilmiştir(Cumhuriyet, 21 Ekim 1931; Hakimiyet-i Milliye, 26 Ekim 1931). Konferansta her ne kadar ekonomik, sosyo- kültürel konularda bazı kararlar alınmışsa da, azınlık konusunda uzlaşmanın sağlanamaması nedeniyle istenilen başarı elde edilememiştir. Konferansta en önemli amacı olan saldırmazlık ve dostluk esaslarına dayalı bir Balkan Birliği Projesi hazırlanması sağlanamamıştır.

2.3. Üçüncü Balkan Konferansı

Üçüncü Balkan Konferansı, 23–26 Ekim 1932 tarihlerinde (Romanya) Bükreş'te toplanmıştır(Gönlübol-Sar,1990,97). Daha önce değinildiği üzere İkinci Balkan Konferansında azınlıklar konusunda bir gelişme elde edilememesi, bu konferansta da birliğin sağlanmasını tehlikeye sokmuştur. Bulgaristan'ın bu sorunun bir sonraki toplantıya kadar ilgili devletler arasında halledilmesi teklifinin ve azınlıklar konusundaki görüşlerinin(Gönlübol-Sar,1990,97) kabul görmemesi üzerine toplantıyı terk etmiştir(Milliyet, 27 Ekim 1932). Daha sonra Arnavutlar da azınlık konusunu bahane ederek konferanstan çekilmişlerdir(Sander,1969, 9). Bu durum diğer Balkan devletlerinde büyük bir üzüntü yaratmıştır. Buna karşın konferansın diğer dört üyesi (Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan) Balkan Antantı görüşmelerine geçmiştir(Cumhuriyet, 25 Ekim 1932). Adı geçen devletler, ekonomik ve sosyal konulardaki çalışmalarına devam etmişler ve Balkan ülkeleri arasında bir gümrük birliği kurulmasını kararlaştırmışlardır(Gönlübol-Sar,1990,97). Konferansın son oturumunda da Balkan Antantı yapılması kabul edilmiştir(Cumhuriyet, 28 Ekim 1932).

Ancak daha önce de belirtildiği gibi statükonun korunmasından memnun olmayan Bulgaristan, amacına ulaşmak için bazı Balkan devletlerini

yanına çekmek girişiminde bulunmuştu(BCA Arş. 030-10-240-643-21). Bulgaristan, Arnavutluk'tan başka kendi tarafına kayabileceği olan Yugoslavya'nın desteğini sağlamak için bu ülke yetkilileriyle temasa geçmiştir(BCA Arş, 030-10-251-693-5. Aynı arşiv 030-10-251-693-24. Aynı arşiv, 030-10-252-698-11). Bu arada Bulgaristan'ın bu revizyonist politikasını önlemek için Türkiye ile Yunanistan arasında 14 Eylül 1933'te bir "Samimi Antlaşma Misakı (Pacte d'Entente Cordiale)" imzalanmıştır(Düstür,Üçüncü Tertip, C. 15, 195; Milliyet, 14 Eylül 1933).

2.4. Dördüncü Balkan Konferansı

4-10 Kasım 1933 tarihinde Balkan ülkeleri Selanik'te bir araya gelmişlerdir(Cumhuriyet, 5 Kasım 1933). Bu konferans toplanmadan önce Bulgaristan'ı Balkan birliğine dahil etmek amacıyla, Balkan devletleri arasında yoğun diplomatik temaslar gerçekleştirilmiştir. 20-24 Eylül 1933 tarihinde Türk Başbakanı İnönü'nün başkanlığındaki heyeti Sofya'ya gitmiş, 4 Ekim 1933 tarihinde de Varna'da Yugoslav Kralı Alexandre Bulgar Kralı Boris ile bir görüşme gerçekleştirmiştir (Vakit, 4 Ekim 1933). Bu görüşmeden sonra 4-5 Ekim 1933'de Yugoslav Kralı Alexandre Türkiye'ye gelmiştir. Venizelos'un da bu tarihte Türkiye'de bulunması sonucu, Kral Alexandre, Mustafa Kemal Atatürk ve Venizelos arasında üçlü bir görüşme gerçekleştirilmiştir(Vakit, 8 Ekim 1933). Daha sonra yine Bulgaristan'ı antanta dahil etme çabaları çerçevesinde 6 Ekim 1933 tarihinde Yugoslav Kralı Alexandre ile Yunan Dışişleri Bakanı Maksimos arasında Korfo görüşmeleri gerçekleştirilmiştir(Anadolu, 8 Ekim 1933). Daha sonra 31 Ekim 1933 tarihinde de Romen Kralı Carol ile Bulgar Kralı Boris arasında Tuna görüşmeleri gerçekleştirilmiştir(Akşam, 1 Kasım 1933). Ancak bütün bu uğraşlara rağmen Bulgaristan, Balkan birliğine girmeye ikna edilememiştir.

Bununla birlikte Dördüncü Balkan Konferansı öncesinde yapılan bu karşılıklı ziyaretler konferansın bir öncekine nazaran daha yumuşak bir hava içerisinde toplanmasını sağlamıştır. Diğer konferanslarda olduğu gibi, bu konferansta Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte hareket ettiği, hatta daha aktif ve zorlayıcı bir politika izledikleri söylenebilir.

Gündeme alınmamasına rağmen bu konferansta da, en önemli mesele azınlık sorunu olmuştur. Bulgaristan'ın azınlık ve Ege'ye çıkış sorunu halledilirse birlikte yer alabileceğini ima etmesi(Akşam, 7 Kasım 1933), konu üzerindeki hassasiyetinin devam ettiğini göstermiştir. Yugoslavya'nın ise, "Memleketimizde Bulgar yoktur. Bulgarların millettaşları addettikleri adamlar evvela Sırp sonra

Yugoslav'dırlar”(Akşam, 20 Kasım 1933) savlarında ısrarcı olması, bu iki Balkan devleti arasında bu sorunun hallinin mümkün olmadığını göstergesi olmuştur.

Bununla birlikte konferansta, istenilen amaca tam olarak ulaşamadığı konusunda bir fikir birliğine varılmıştır. Yunanlı devlet adamı Papanastasyu, bunun nedeninin ekonomik sorunların siyasi anlaşmazlıklara yol açmasından kaynaklandığını belirterek, konferansta daha çok ekonomik alanda bir işbirliği sağlanmasına dair konular üzerinde durulmasını istemiştir(Akşam, 2 Kasım 1933). Bu bağlamda “Balkan Misakı” konusu ve daha önce hazırlanmış olan Antant Proje’si ele alınmıştır.

Yapılan görüşmelerin sonucunda da, Balkan devletleri arasında çok taraflı anlaşmalar yapılmasının önemi ortaya konmuş ve Üçüncü Balkan Konferansı’nda alınan kararlar aynen kabul edilmiştir. Yayımlanan bildiri ile bütün Balkan devletlerinin Balkan Paktına katılması çağrısı yapılarak konferans sonlandırılmıştır(Cumhuriyet, 11 Kasım 1933).

3. BALKAN PAKTI

3.1. Paktın İmzalanması

Cenevre’de 4 Şubat 1934 tarihinde parafe edilen Balkan Antantı ve Ek Protokolü 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan’ın katılımıyla Atina’da imzalanmıştır (PRO, FO 371/23739; Düstur, Üçüncü Tertip, C. 15, 186). Paktın hükümleri imzalanan Ek Protokol’de açıklanmıştır. Buna göre pakt, adı geçen devletlerin siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda işbirliği yapmaları öngörmesinin ötesinde, Balkanlar’da mevcut toprak düzeninin devam ettirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca, paktı imzalayan devletlerin sınırlarını birbirlerine karşı güvence altına almış ve bir Balkan devletince girişilecek bir saldırı durumunda yardımlaşmayı şart koşmuştur. Balkanlar’ın dışında bir devlet bu paktı imzalamış dört devletten birine saldırırsa ve eğer bir Balkan devleti bu Balkanlı olmayan devletin yanında savaşa katılırsa paktın hükümleri bu Balkan devletine karşı uygulanacaktı. Daha öz bir ifadeyle paktı imzalayan bu dört Balkan devleti, Balkanlar dışındaki devlet ya da devletler tarafından saldırıya uğrarlarsa sadece savaşa giren Balkan devletine karşı eyleme geçeceklerdi (Soysal,1989,459).

Ancak Bulgaristan ve Arnavutluk’un Balkan birliğinden uzak durması, Türkiye’nin SSCB’ye karşı yöneltilmiş hiçbir hareketin içinde yer almayacağını belirtmesi; Yunanistan’ın ise “... Yunanistan, Paktın bir

gereği olarak, hiçbir durumda büyük devletlerden birine savaş etmez” diyerek çekince koyması(Soysal,1989,450) paktın hedeflerinin tamamen gerçekleşmesini engellemiştir. Buna ek olarak 15 Nisan 1934 tarihinde Yunanistan İngiltere ile gizli bir protokol imzalamış ve Yunan Hükümeti Arnavutluk ve Bulgaristan’a askeri harekât sözü vermiştir. Ancak Yunanistan, İtalya’dan çekindiği için Arnavutluk’a karşı bir harekât düzenlemekten de kaçınmıştır(PRO, FO 371/22347). Bu gelişmeler paktın sadece Bulgaristan’dan gelebilecek bir tehdide karşı yapıldığını açıkça ortaya koymaktadır.

Atatürk, bu pakt ile bir taraftan İtalyan tehlikesine karşı bölgesel bir savunma oluşturulmasını diğer taraftan da Bulgaristan’dan gelebilecek bir taarruzun engellenmesi amacını güttüğünden beklentilerinin tam olarak gerçekleşmesini sağlayamamıştır. Bununla birlikte Balkan Pakti 1934–1941 yılları arasında varlığını sürdürmüş ve en azından İtalya’nın ve Bulgaristan’ın yayılmacı emellerine set çekebilmiştir.

Türkiye bu pakta sâdik kalmış, Balkan devletlerinin birbirlerinin varlığını tanıyan bir belge olarak algılamıştır. Atatürk’ün de 1 Kasım 1934 tarihli TBMM’nin Dördüncü Dönem Toplanma Yılıni açış konuşmasında belirttiği gibi “... *Balkan Antlaşması, Balkan Devletleri’nin birbirlerinin varlıklarına özel saygı beslenilmesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu besbellidir.*”(Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I, 1997, 396).

3.2. Türkiye’nin Balkan Pakti’nı Canlandırma Girişimleri

Yugoslavya’nın 24 Ocak 1937’de Bulgaristan ile bir dostluk Antlaşması imzalaması, Yunanistan’ı tedirgin etmiş ve bu durum Balkan Pakti’nın temelini sarsılmasına neden olmuştur(Gönlübol-Sar,1990,102). Yugoslavya’nın 25 Mart 1937’de de İtalya ile de bir dostluk antlaşması imzalaması Balkan birliği devletlerinin tepkisine neden olmuştur. Yugoslavya her ne kadar bu antlaşmalara imza koymasının birliğe karşı olan yükümlülüklerini zedelemeyeceğini, hatta diğer Balkan devletleriyle bu çeşit antlaşmalar imzalayarak aralarında daha önce çözümlenememiş anlaşmazlıkları giderme emelinde olduğu beyanında bulduysa da Balkan birliği devletlerini ikna etmede yeterli olmamıştır. Hatta, birlik ülkelerince revizyonist İtalya ve Bulgaristan ile anlaşma imzalanması birlik ruhuna aykırı bir davranış olarak değerlendirilmiştir. Daha sonraki yıllarda da Balkan devletleri arasındaki uyuşmazlıkların siyasi girişimlere taşınması birliğin iyice zayıflamasına neden olmuştur.

Bu durum karşısında, Balkan Paktını Balkanlar'da barışın korunması için önemli bir unsur sayan Türkiye, Balkan Paktını canlandırma gereği duymuş, 1937 yılında Başbakan İnönü ve Dışişleri Bakanı Aras Balkan devletlerini birer birer ziyaret etmişlerdir (PRO, FO 371/22348). Atatürk'ün direktifi doğrultusunda gerçekleştirilen bu ziyaretler, Türkiye'nin Balkan birliğine verdiği önemi ve paktı yaşatmak için azami çaba harcadığının açık göstergesidir. Bununla birlikte bu ziyaretlerden olumlu sonuç elde edilememiş, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın Alman ve İtalyan işgalleriyle Balkanlar'a sıçraması ise Balkan birliğinin sonunun geldiğinin habercisi olmuştur.

4. SONUÇ

I. Dünya Savaşı, Balkan Yarımadası'nın siyasal haritasını da tümüyle değiştirmiştir. Tarih boyunca bölgeye egemen olmuş olan Osmanlı, Avusturya-Macaristan, Rusya parçalanmış ve aynı topraklar üzerinde birer ulus-devlet olarak Romanya, Yugoslavya, Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye kurulmuştur. Balkan Yarımadasında öyle bir siyasi coğrafya oluşturulmuştur ki, bölgedeki hemen hemen tüm devletler komşu devletlerin toprakları üzerinde hak iddia edebilecek bir durumdadır. Barış antlaşmaları ile çizilen sınırlar, bölgede sağlıklı bir barış yaşanmasına olanak vermeyecek kadar çok sorun yaratmıştır. Böyle bir ortamda barışın korunmasının ne kadar zor olduğu açıkça görülmektedir.

1933 yılında Almanya'da Nazi partisinin iktidara gelmesi, İtalya'nın Akdeniz'de ve Balkanlar'da genişleme çabası ve Avrupa devletlerinin silahlanma yarışına girmesi dünya barışını tehdit etmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye'yi bölgesel güvenlik arayışına girmesinde etkili olmuş, Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle Türkiye bütün Balkan devletleri ile dostluk ilişkileri kurmak için azami çaba harcamıştır. Türkiye'nin bölgede barışı korumak ve Balkan Devletleri arasında işbirliğini sağlama girişimleri, özellikle 1930'dan itibaren gelişme kaydeden Balkan Konferanslarının düzenlenmesinde etkili olmuş ve Balkan Devletleri arasında genel anlamıyla yakınlaşma ve işbirliği saylanmıştır. Bunun neticesi olarak da Türkiye Yunanistan öncülüğünde ve Yugoslavya, Romanya'nın katılımı ile 9 Şubat 1934'te Atina'da Balkan Paktı imzalanmıştır.

Bu pakt ile Türkiye, Yunanistan ile olan sınırını güvence altına almış ve tüm dünyaya Balkanlar'da lider konumda olduğunu, uluslar arası barışa katkıda bulunmak istediğini göstermiştir. Ancak Arnavutluk İtalya'nın etkisinde olduğu ve Bulgaristan'ın da komşu ülkelerin topraklarında hak iddia ettiği için paktta katılmamışlardır. Her ne kadar pakt 1934–1941

yılları arasında varlığını sürdürmüş ise de bu pakta tüm Balkan devletlerinin katılımının sağlanamamış olması ve paktın İtalyan tehlikesine karşı bölgesel bir savunma oluşturamaması Mustafa Kemal Atatürk'ün beklentilerini tam olarak gerçekleşmesini sağlayamamıştır. Balkan ülkelerinin birbirinin varlığına saygı göstermesi esasına dayanan pakt, Bulgaristan'dan gelebilecek bir taarruzun engellenmesi amacıyla öteye gidememiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da yeni dengelerin kurulması ile de Balkan Pakti geçerliliğini yitirmiştir.

Buna rağmen Mustafa Kemal Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” prensibi üzerine gerçekleştirilen Türk dış politikası doğrultusunda Türkiye, pakta sadık kalmış ve dünya barışının korunmasında önemli rol oynamıştır.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV VESİKALARI

A. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA Arş. 030-10-239-617-6
BCA Arş. 030-10-240-618-6
BCA Arş. 030. 10. 240 618-8.
BCA Arş. 030-10-240-643-21.
BCA Arş, 030-10-251-693-5.
BCA Arş. 030-10-251-693-24.
BCA Arş. 030-10-252-698-11.

B. İngiltere Ulusal Arşivi

PRO, FO 371/22346.
PRO, FO 286/917.
PRO, FO 286/1051.
PRO, FO 286/1017
PRO, FO 371/23739.
PRO, FO 371/22347.
PRO, FO 371/22348.

2. BASILI RESMİ YAYINLAR

Düstur. Üçüncü Tertip, C. 7,8, 15.

3. BASILI ESERLER

Akşin, A. (1991). *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*
Ankara: AKDITYK TTK Yayınları.

Alexandris,A. (1983). *The Greek Minority of İstanbul and Greek Turkish Relations (1918-1974)* Athens: Center for Asia Minor Studies.

Armaoğlu, F. (1989). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)* Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1997). C. I, Ankara: AKDITYK ATAM Yayınları.

Bilge, S. (2000). *Büyük Düş Türk Yunan Siyasi İlişkileri* Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Cassels, A. (1970). *Mussolini's Early Diplomacy*, New Jersey.

Castellan, G. (1980). *L'Albanie*, Paris.

Daver, B. (1969). *Çağdaş Siyasal Doktrinler*, Ankara.

Gönlübol, M.- Sar, C. (1990). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*,Ankara: AKDITYK ATAM Yayınları.

İsmail, S. (1989). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I, Ankara: AKDITYK ATAM Yayınları.

Kitsikis, D. (1974). *Yunan Propagandası*, İstanbul.

Kocabaş, S. (1984). *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*
İstanbul: Bayrak Yayınları.

Ladas, P.S. (1932). *The Exchange of Minorities Bulgaria, Greece and Turkey* New York.

Psomiades, J.H. (1968). *The Eastern Question The Last Phase, A Study in Grek-Turkish Diplomacy*, Thessaloniki.

Sander, O. (1969). *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)* Ankara: AÜ SBF Yayınları.

Stravrianos, L.S. (1963). *The Balkans since 1453* New York.

Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular Belgeler Yorumlar (2002). Cilt 1:1919-1980, Editör: Baskın Oran, İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Kurtuluş Savaşımız (1919-1922), (1973). Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Yayınları.

Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea (1975). Ankara: Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları.

Uçarol, R. (1985). *Siyasi Tarih*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

4.SÜRELİ YAYINLAR

A. Makale ve Bildiriler

Çay, A. (1992). “Şark Meselesi”, VI. Osmanlı Sempozyumu (Söğüt, Eylül 1991), Ankara.

Çaycı, A. (1987). “Yunanistan’ın Anadolu Macerası”, *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 1-20.

Gürün, K. (1984). “Türk-Yunan İlişkileri ve Lozan Andlaşması”, Atatürk Türkiyesinde (1923-1983) Dış Politika Sempozyumu (24 Ekim 1983).

Hatipoğlu, M.M. (1988). “Yunanistan’daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerininin 101 Yılı (1821-1922)”, Ankara:TKAE Yayınları.

Hayta, N. (2000). “Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyetine Geçerken Ege Adaları Meselesi ve Türk-Yunan İlişkilerine Etkileri”, Atatürk 4. Uluslar arası Kongresi (25-29 Ekim 1999 Türkistan-Kazakistan).

İnan, K. (1986). “Türk-Yunan İlişkilerinde Dinamikler”, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara.

Kitsikis, D. (1991). “Les projets d’ententes Balkaniques”, *Revue Historique*, CCXLI, 119-125.

Kurat, Y.T. (1973). “Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir’in İşgali Sorunu”, VII. Türk Tarih Kongresi (5-29 Eylül 1970), Ankara.

Kütükoğlu, M.S. (1986). “Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları”, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara.

Sarıнай, Y. (1987). “İki Savaş Arası Dönemde Türkiye’nin Balkan Ülkeleri İle Münasebetleri (1919–1939)”, *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2, 221-258.

Sarıнай, Y. (2000). “Türk-Yunan İlişkilerinde Mübadele Sorunu”, Atatürk 4. Uluslararası Kongresi (25-29 Ekim 1999 Türkistan-Kazakistan).

Soysal, İ. (1987). “Balkan Paktı (1934–1941)”, *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur’a Armağan*. Ankara: AKDITYK TTK Basımevi. 125-225.

Tosun, R. (2002). “Atatürk Dönemi Türk-Yunan İlişkileri”, *Atatürk Haftası Armağanı* 29, 101-128.

Uçarol, R. (1986). “1878 Berlin Antlaşması’na Göre Yunanistan Sınırının Düzenlenmesi Sorunu ve Yunanistan’a Toprak Verilmesi 1878–1881”, Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri, Ankara.

B. Gazeteler

Akşam Gazetesi: 19 Eylül 1933, 20 Eylül 1933, 1 Kasım 1933, 2 Kasım 1933, 7 Kasım 1933, 20 Kasım 1933, 14 Teşrinisani 1938.

Anadolu Gazetesi: 8 Ekim 1933.

Cumhuriyet Gazetesi: 5 Mart 1929, 6 Mart 1929, 8 Ekim 1930, 9 Ekim 1930, 11 Ekim 1930, 12 Ekim 1930, 19 Ekim 1930, 17 Ekim 1931, 21 Ekim 1931 23 Ekim 1931 02 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1931, 03 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1931, 08 Kanun-ı Evvel (Aralık) 1931, 15 Haziran 1932, 25 Ekim 1932, 28 Ekim 1932, 15 Haziran 1932, 21 Eylül 1933, 22 Eylül 1933, 5 Kasım 1933, 11 Kasım 1933, 10 Şubat 1934, 12 İkinci Teşrin 1938 , 14 İkinci Teşrin 1938 ,14 İkinci Teşrin 1939.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi: 19 Ekim 1930, 20 Ekim 1931, 26 Ekim 1931, 28 Şubat 1934.

Milliyet Gazetesi: 13 Kasım 1928, 27 Ekim 1932, 21 Eylül 1933, 22 Eylül 1933.

Vakit Gazetesi: 28 Teşrin-i Evvel (Ekim) 1931, 15 Eylül 1933, 23 Eylül 1933, 4 Ekim 1933, 8 Ekim 1933, 2 Şubat 1934, 25 Şubat 1934.